

XIX a. pabaigos-XX a. pradžios Amerikos lietuvių periodinė spauda

Dr. Antano Kučo redaguotoje knygoje „Amerikos lietuvių istorija“, 1971 m., So. Boston (skyriuje „Lietuvių spauda XX amžiuje“, 151 p.), rašoma: „Kun. Juozas Tumas-Vaižgantas, vertindamas Vinco Kudirkos veiklą, išsireiškė, kad „mes mažai nusidėtume teisybei, jei, sakysime, paskutiniojo devynioliktojo amžiaus ketvirčio lietuvių literatūros istoriją pavadintume lietuvių žurnalistikos istorija“. Apie Amerikos lietuvių periodiką reikėtų dar daugiau pasakyti: jos istorija apima beveik visą Amerikos lietuvių kultūros istoriją; ji apima ir visą XX a. pirmosios pusės išėivių literatūros istoriją“.

Anot dr. A. Kučo, pirmieji išėivių lietuvių laikraščių ir redaktorių žingsniai buvo erškėčiais nukloti. Nebuvo kvalifikuotų redaktorių, prityrusių bei išsilavinusių bendradarbių, trūko ir skaitytojų. Ir XX a. pradžioje lietuvių laikraščių padėtis mažai ką pagerėjo. Laikraščių leidėjai, nepajėgdami išsiversti iš prenumeratos, buvo priversti ieškoti dar ir kitų pajamų: laikė spaustuves, leido knygas, laikė knygynus, laivakorčių agentūras, bankus. Sunkiomis sąlygomis gimę laikraščiai neilgai tegyvuodavo.

Nuo 1879 m. pasirodžiusio pirmojo Amerikos lietuvių laikraščio (Gazietos Lietuviszkos) iki XIX a. pabaigos buvo pasirodęs 31 laikraštis, bet iš jų 24 jau buvo sustoję. Iš penkių pirmųjų Amerikos lietuvių laikraščių paskutinįjį dešimtmetį pasiekė tik du – „Vienybė lietuvninkų“ ir „Saulė“. Jie abu, nors rašė lietuviškai, stengėsi rasti sugyvenimą su lenkais. „Vienybė lietuvninkų“ į lietuvišką kelią įstatė kun. Aleksandras Burba. „Saulė“ išliko prolenkiška. Abu laikėsi katalikiškos krypties, todėl juos aršiai kritikavo „Lietuvių balsas“, kurį leido ir redagavo Jonas Šliūpas.

„Trejų metų (1886-1888) „Lietuvių balso“ kova su „Vienybe lietuvninkų“ bei „Saulė“ lietuvius suskaldė ideologiniu atžvilgiu“ (151 p.), – sako dr. A. Kučas.

Paskutinįjį XIX a. dešimtmetį lietuviškų laikraščių sparčiai daugėjo. 1891 m. New Yorke pasirodė Mykolo Tvarausko jau trečias laikraštis „Gazietą Lietuviszka“. Išėjo vos 7 numeriai.

1892 m. rudenį Shenandoah, PA, pasirodė „Garsas“ – savaitinis laikraštis, skirtas tėvynės Lietuvos mylėtojams (red. Tomas Astramskas). Išėjo 100 numerių ir dėl lėšų stokos 1894 m. sustojo. Laikraštį atpirko Antanas Milukas J. Ramanausko vardu ir kun. Petro Abromaičio pinigais ir toliau leido „Garso Amerikos lietuvių“ vardu. 1898 m. perkeltas į Minersville, PA, po metų bai-

gė dienas. Kaip nemokami priedai skirtingu laiku ėjo „Pasaulė“ ir „Lietuviškas knygy-nas“. Iš pastarojo išsirutuliojo trimėnesi-nis kun. A. Miluko redaguojamas žurnalas „Dirva“, skelbusi ištisas grožines knygas, mokslo studijas. 1903 m. „Dirva“ susijungė su Tilžėje leista „Žinyčia“.

1892 m. Chicagoje pradėjo eiti tauti-nės minties savaitraštis „Lietuva“ (sumany-tojas Antanas Olšauskas).

1896 m. Mt. Carmel, PA, pradėjo ei-ti literatūros, mokslo ir politikos mėnesinis laikraštis „Tėvynė“, kurį įsteigė ir redaga-vo kun. Jonas Žilinskas. Tai buvo Lietuvių susivienijimo Amerikoje organas. Iš šios organizacijos vadovybės pasitraukus J. Ži-linskui laikraštį ėmė redaguoti kun. Antanas Kaupas ir Tomas Astramskas (1900-1901). Susivienijimui suskilus „Tėvynė“ nustojo eiti ir buvo atnaujinta tik 1908 m.

1899-1900 m. Shenandoah ėjo „Vil-tis“, tautinis lietuvių darbininkų laikraštis.

Atvira laisvamaniška-ateistinė ir so-cialistinė spauda, anot A. Kučo, pradėjo reikštis J. Šliūpai pradėjus leisti „Apszvietą“ (1892-1893). Tai buvo Lietuvių mokslo draugystės leidžiamas mėnesinis literatūros ir mokslo knygutės pavidalo žurnalas, spausdintas Tilžėje Otto Mauderodės ir Martyno Jankaus – Bitėnuose. „Apszvietai“ sustojus 1894 m. J. Šliūpas Mt. Carmel pradėjo leisti „Naują ga-dynę“, lietuvių darbininkų laikraštį. Nustojo eiti 1896 m., perkeltas į Scrantoną. Išėjo 89 numeriai.

1896 m. Baltimorėje pradėjo eiti siuvyklos savininko Vinco Karaliaus, Lietuvių mokslo draugystės rėmėjo, leidžiamas savaitinis laisvamaniškas „Kar-das“. Išėjo 40 numerių. Kaip jo priedas ėjo laikraštis „Galybė“, kurio per 1898 m. išėjo 8 sąsiuviniai. XIX a. pabaigoje išėjo ir daugiau darbininkiškos krypties leidinių.

Iš katalikiškų laikraščių vis dar ėjo „Vienybė lietuvininkų“ (kurio redakto-riai dažnai keitėsi – Domininkas Bačkauskas, Antanas Turskis, Juozas Andziu-

▲ 1896 m. Mt. Carmel, PA, pradėjo eiti li-teratūros, mokslo ir politikos mėnesinis laik-raštis „Tėvynė“, kurį įsteigė ir redagavo kun. Jonas Žilinskas. Iš kn. „Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas Amerikoje“, 1956, „Garso“ spauda, Wilkes Barre, PA

laitis, Antanas Milukas, Juozas Petraitis, Juozas Ališius, Jonas Kaunas ir Petras Mikolainis) ir Domininko Bačkausko „Saulė“.

1894-1995 m. kun. Aleksandras Burba, dėl pasikeitusios laikraščio krypties praradęs ryšį su „Vienybe lietuvninkų“, leido „Valtį“ – religinį laikraštį.

JAV rytinio pakraščio – Naujosios Anglijos lietuviai pirmąjį savo laikraštį „Lietuvišką laikraštį“ išleido Bostone 1895 m. Jį leido Mykolo Norkūno ir A. Zdanavičiaus bendrovė, redagavo kun. Juozas Žebrius, kuris vienas visą laikraštį ir prirašydavo. Išėjo 7 numeriai. Kai dėl apgaulės leidėjai neteko lėšų, Norkūnas spaustuvę pardavė kun. J. Žebriui, kuris perkėlė ją į Waterbury, CT, ir ten 1896 m. pradėjo leisti „Rytą“, kurį 1898 m. perleido blai-vybės apaštalui kun. Petruui Siaurusaičiui.

Paskutinis XIX a. lietuvių spaudos kūdikis, anot, dr. A. Kučo, buvo savaitraštis „Katalikas“, pasirodęs 1899 m. Chicagoje ir ėjęs iki 1917 m. Jį įsteigė kun. Matas Kriaučiūnas ir bankininkas Jonas Tananevičius. Nuo 1907 m. „Katalikas“ perėjo į Jono Tananevičiaus rankas. Pradėjęs eiti „Draugas“ pakritikuodavo „Kataliką“, nors jis laikėsi gana neutralios tautinės krypties. 1914 m. savaitraštis virto dienraščiu, bet 1916 m. „Draugui“ tapus dienraščiu „Katalikas“ vėl grįžo į savaitraščio vėžes ir pagaliau 1917 m. sustojo.

Paskutiniajame XIX a. dešimtmetyje ėjo 27 laikraščiai: 6 tautinės-liberalios krypties, 10 socialistinės-laisvamaniškos ir 11 tautinės-katalikiškos krypties. Į XX a. įžengė 7: „Vienybė lietuvninkų“, „Saulė“, „Lietuva“, „Tėvynė“, „Dirva“, „Bažnyčios tarnas“ ir „Katalikas“. Tai buvo tautinės ir katalikiškos krypties laikraščiai, visi 10 laisvamaniškųjų nustojo eiti anksčiau. Visus šiuos pirmtakų vardus vienokia ar kitokia proga galima rasti 1909 m. pradėjusiame eiti „Draugo“ savaitraštyje.

▲ „Žvaigždės“ redaktorius kun. dr. Antanas Varnagiris. Iš kn. „Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas Amerikoje“, 1956, „Garso“ spauda, Wilkes Barre, PA

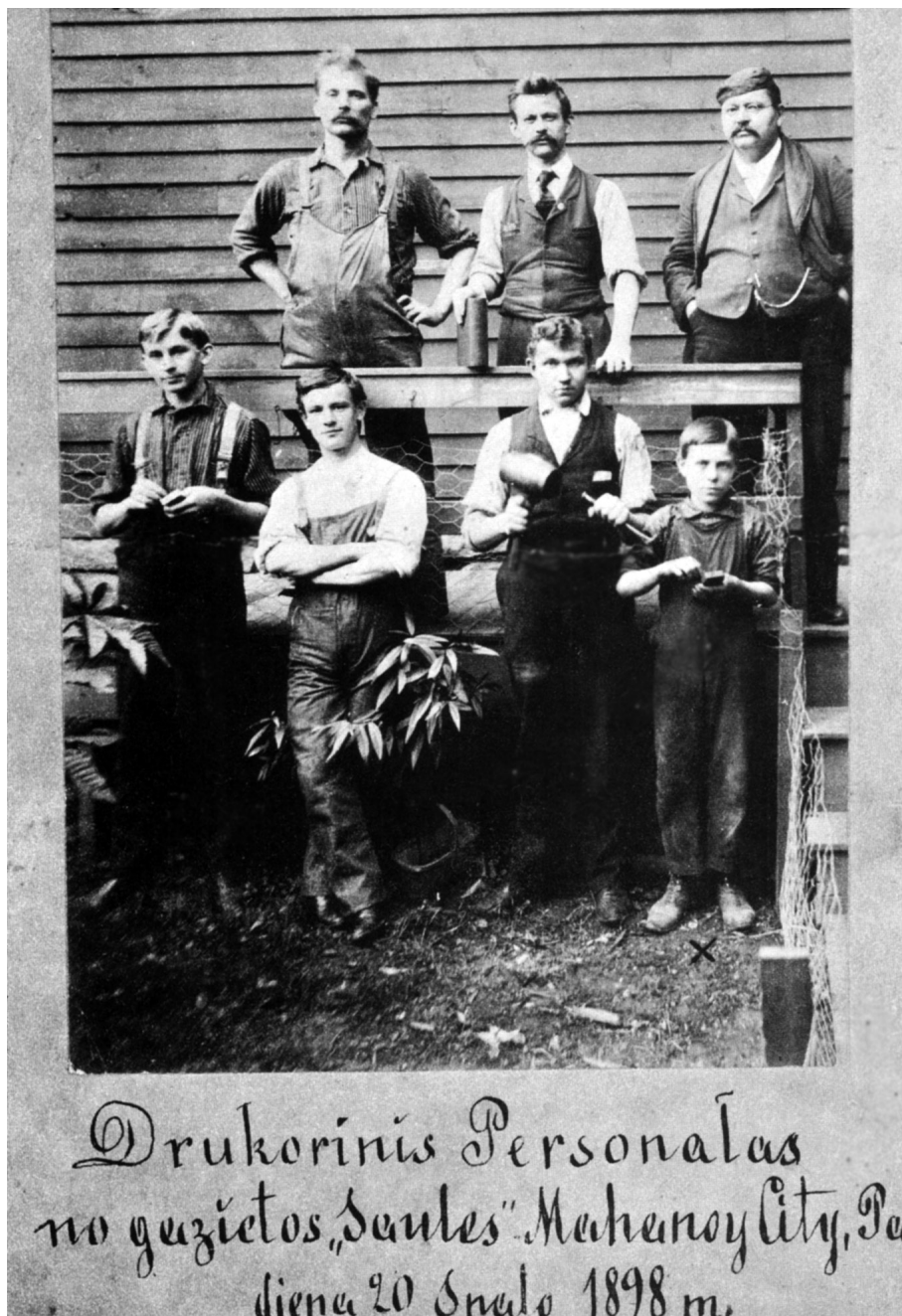
▲ „Saulės“ laikraštis, leistas Mahanoy City, Pensylvanijoje XIX a. pabaigoje. Iš kn. „Pensylvanijos angliakasių Lietuva“, 1977, Chicago

1901 m. Brooklyne pradėjo eiti savaitraštis „Žvaigždė“. Pirmuoju redaktoriumi ir leidėju buvo kun. Vincas Varnagiris. 1903 m. ją atpirkio kun. Antanas Milukas ir perkėlė į Shenandoah, o 1909 m. – į Philadelphiją. Laikraštis, išgyvenęs keletą permainų, nustojo eiti 1944 m.

„Iš laikraščių gausumo apskritai yra sprendžiama apie tautos pažangumą bei kultūringumą. Tačiau šio masto negalime taikyti lietuvių tautai, kuriai savo tėvynėje nebuvo leidžiama spausdinti savų laikraščių. Tai galėtume taikyti tik Amerikos lietuviams ateiviams, kurie galėjo naudotis pilna laisve. Todėl kyla klausimas: kodėl čia lietuvių spauda turėjo nedaug skaitytojų? Mūsųose yra įsigalėjusi nuomonė, kad ateivijoje nedaug tebuvę mokančių skaityti. Tiesa, kad buvo daug beraščių. Bet ką pasako tas žodis daug? Statistikos, gal ir ne visai tikslios, yra parodžiusios, kad pusė lietuvių ateivių mokėjo skaityti, o į galą XIX a. ateivių buvo jau mažiausiai šimtas tūkstančių. Jie tik per vieną paskutinį dešimtmetį buvo sukūrę apie 300 draugijų ir 29 parapijas. Atrodo, kad skaitytojų būtų užtekę, jei laikraščių leidėjai ir redaktoriai būtų geriau pažinę ir supratus lietuviškos ateivijos dvasią“ (151 p.), – rašo dr. A. Kučas.

Dr. Antanas Kučas sako, kad „Draugą“ į pasaulio šviesą pašaukė gyvenamojo momento katalikų reikalavimai. Jis greitai paplito lietuvių visuomenėje.

Parengė A. V. Š.

▲ „Saulės“ laikraščio ir leidyklos steigėjas Domininkas Bačkauskas (viršuje, dešinėje) su sūnumis ir darbininkais. Iš kn. „Pensylvanijos angliakasių Lietuva“, 1977, Chicago